అనంతమ్మ పొయ్యి దగ్గర కూర్చుని కళ్ళు వత్తుకోసాగింది. ఆమెకు కొన్నాళ్ళనుంచీ ఏంతో దుఃఖం పొంగుకు వస్తున్నది. ఎంత గట్టిగా వత్తి తుడుచుకున్నా 'తోడిన కొలది నీరు ఊరే బావి'లాగా కళ్ళల్లోంచి నీరు [illegible] ఉంది.

[illegible] పిల్ల ఆటకి వచ్చింది. ఆకలి [illegible] తినే సమయం దాటి. చిన్నపిల్ల "[illegible] వచ్చాను నీ [illegible]" [illegible] అది [illegible] చెప్పినా అది [illegible] "నా చిన్ని [illegible]. నా మీద నీ కెంత ఆపేక్ష" అని దాన్ని ఒళ్ళోకి తీసుకుని ముద్దులాడేది. కాని ఈ రోజు ఆమె మనసు దుఃఖంతోనూ, కోపంతోనూ, ఈర్ష్య [illegible] నిండి [illegible] ఉంటుంది. దిగులుగా [illegible] ఉన్నది. అందుకే చిరచిరలాడిన ముఖంతో "పాడు ముఖం దానా, అవతలకు పో" అని కసిరింది కోపంగా. ఆవిడ కోపం గ్రహించిన దానిలా చిన్నపిల్ల ముఖం దించుకుని, తోక ముడిచి మెల్లిగా గుమ్మం వైపు నడిచింది. కాని అక్కడక్కడా దానికి [illegible] [illegible] కాదు [illegible] [illegible] [illegible] తిరిగి మళ్ళీ [illegible] [illegible] [illegible] తడుకుంది [illegible].

ఆగకోకుండా [illegible] తిరిగి [illegible] అనంతమ్మకు [illegible] [illegible] చిన్న పిల్ల కనిపించి [illegible] [illegible] ప్రదర్శించగా, "[illegible] ఎంత [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] పెంచిన కుమార్తె [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]" [illegible] కసిగా, [illegible] [illegible].

ఎప్పుడో—ఎన్నో సంవత్సరాల క్రితం జరిగిపోయిన సంఘటనలు గుర్తు చేసుకుంటూంది...

చాలా సంవత్సరాల క్రితం మాట ... మేనత్త కూతురు ప్రసవించి, ధనుర్వాతంతో కన్ను మూసిందని తెలిసి విసుక్కుంటూ వెళ్ళింది అనంతమ్మ. మేనత్త కూతురు సరోజమ్మా, తనూ అక్కాచెల్లెళ్ళలా పెరిగారు చిన్నప్పటినుంచీను. పోయిన మనిషికోసం నెత్తీ నోరూ బాదుకుని ఏడుస్తున్నారంతా. పోయిన మనిషి ఎంత ఏడ్చినా తిరిగి రాదనే సత్యం తెలిసినా, మనిషి పోయినప్పుడు కన్నీరు కార్చడం మానవ సహజం కనుక,

అంధకారంలో మునిగి ఉన్నారు. కాని ఒక్కొగా ఈ ప్రపంచంలో అడుగు పెట్టినా, తన వైపు ఒక్కరూ లాలనగా చూడటం లేదు, వాత్సల్యం కురిపించడం లేదు అనే భావంతో ఉక్రోషంగా గుక్కపెట్టి ఏడుస్తున్నాడో అన్నట్లు ఏడుస్తున్న పసివాడి విషయం ఎవరూ పట్టించుకోవడం లేదు.

"అసలు చెట్టే పడిపోయింది. దాన్ని కాసిన పిందె మాత్రం పడిలి రాలిపోకుండా ఉంటుందా? తప్పకుండా ఆ పిందె ఎండిపోతుంది" అన్నట్లు నిర్లక్ష్యభావంతో ఆ పసివాడి వైపు చూసి పెదాలు విరుస్తున్నారు. 'పుడుతూనే తల్లిని మింగిన వెధవ బ్రతికి ఇంకెంత ఉద్ధరించి పెట్టుకుంటాడో! వీడు మాత్రం బ్రతికిబట్టకడతాడా? ఇప్పుడో, ఇంకాస్సేపటికో వాడూ అమ్మకి తోడు వెడతాడులే' అని కొందరు, 'అయినా పసివాడిని పెంచడం అంటే మాటలా! ఎంత ఓర్పు, నేర్పు, సహనం ఉండాలి. అయినా పాప కెందు పొచ్చిన లంపటం, మనుష్యుల్ని అంటుకుంటుందేమో' అనే భయంతో కొంతమంది ఆ పసివాడి ఛాయలకన్నా వెళ్ళలేదు.

'శుమైతాంగి'

పిచ్చి పిచ్చి పొమ్మపిల్ల పడిపోయిన వాడిని ఎంతో ప్రేమగా, వాత్సల్యంగా 'చీకు మా వరలమ్మ కొడుకు' అనే ఆప్యాయతతో ఒడిలోకి తీసుకుంది అనంతమ్మ. పెళ్ళయ్యి పదేళ్ళయినా తల్లి కాలేక పోయిన, ఇక కాలేను అనే నిరాశా [illegible]లో మునిగి ఉన్న అనంతమ్మకి [illegible] కని ఇచ్చినట్లు, ఆ [illegible] చేయడం [illegible] కన్నానే [illegible] పెట్టింది. ఆ రోజు [illegible] వాత్సల్యంతో ఒడిలోకి తీసుకుంది, ఆ ప్రేమా, వాత్స ల్యాలతో [illegible] పెంచి పెద్ద [illegible].

[illegible] —

"పిల్లవాడి కన్నేదుండి, అన్నయ్యగారూ. ఇల్లు లేని పిల్లకి నేనే అమ్మనై పెంచుతాను'' అంది ఆ స్నేహితురాలిని తలుచుకుని కంట నీరు పెట్టుకుంటూ.

"మా లాంటి వారి కెవరికో ఇవ్వక వాడిని నేను పెంచగలనా? ఆ బాధ లేదో మీరే పడండి, చెల్లెమ్మా'' అన్నాడు విరక్తిగా, వరలమ్మ భర్త రామకోటయ్య.

కొరికి కొబ్బరికాయ చిక్కినట్లు పసివాడిని అక్కున చేర్చుకుని ఇలు చేరుకుం దామె.

"ఈ లంపటం పెట్టు కొచ్చావెందుకు?'' కోపంతో చిరచిర లాడాడు భర్త గోవిందయ్య. "పిల్లల్ని కన్నావా? పెంచావా? తెలిసీ తెలియని నీ పెంపకంతో వాడిని ఇప్పుడే సాగనంపేలా ఉన్నావు. ఎవరి పిల్లలు వాళ్ళ దగ్గర ఉండటం అందరికీ మంచిది'' అని ఆమెకు నయాన, భయాన నచ్చ చెప్ప బోయాడు. భర్త ఎంత చెప్పినా అనంతమ్మ ఆ పసివాడిని వదిలి పెట్టడానికి ఇష్టపడలేదు.

ఏదో ఒక నలతతో చీటికి మాటికి మనిషి పడటం, తన భార్య కంగారు పడుతూ వాళ్ళని వీళ్ళని సలహా లడగడం, వాడి ఆరోగ్యం కోసం తపించి పోవడం గోవిందయ్యకు ససేమిరా నచ్చ లేదు. అలా అని భార్యను మరీ మందలించలేక పోయాడు. 'నీ ఖర్మ, నీ తిప్పలు నువ్వు పడు' అన్నట్లు ఆ పసివాడి విషయమే పట్టించుకునే వాడు కాదు.

ఆ పసివాడికి 'రామచంద్రుడు' అని పేరు పెట్టుకుని 'రాముడూ' అని ఆప్యాయంగా పిలుచుకునేది అనంతమ్మ. ఆ రాముడికి ఎప్పుడూ ఏదో ఒకటి అనారోగ్యమే. ఉన్నట్టుండి ఒళ్ళు వేడి పెనంలా కాలి పోయేది, లేదా పడిశం పట్టి ఊపిరి సలపనట్లు ఉక్కిరి బిక్కిరై పోయే వాడు. అన్ని వేళలా వాడిని కంటికి రెప్పలా కాచి పెంచుకున్న దామె. రాము పదేళ్ళ వాడయ్యాడు. ఆ ఊరి బళ్ళో చదువు పూర్తి చేశాడు. వాడిని పక్క ఊరిలో ఉన్న హైస్కూల్లో చేర్పించాలని అనంతమ్మ పట్టుబట్టింది.

"వాడి నింకా చదివించడం ఎందుకే! ఈ చదివింది చాలే. ఉత్తరం చదివే పాటి తెలివి వచ్చింది— చాలదా? ఇప్పటి నుంచీ వాడికి పొలం పనులు అలవాటు చేస్తే, ముందు ముందు మన కెంతో ఉపయోగపడతాడు'' అన్నాడు గోవిందయ్య.

వాళ్ళకి నాలుగెకరాల మాగాణి [illegible] ఒక పాలేరుని పెట్టుకుని [illegible] వ్యవసాయం చేయించుకుం[illegible]. ఇప్పటినుంచీ రాముడికూడా పాలేరు వెనకాల పొలం పనులకు పంపిస్తే, ఆ పాలేరు జీతంకూడా కలిసి వస్తుం దని గోవిందయ్య ఆశ. అందుకే భార్య రాముని ఇంకా చదివిస్తానని అన్నప్పుడు అలా అడ్డు తగిలాడు. కాని చదువంటే ముచ్చట పడే అనంతమ్మ భర్త మాటను వినిపించుకోలేదు. ఆ ఊరి పంతులుగారి సాయంతో రాముడిని హైస్కూల్లో చేర్పించింది. [illegible] రాముడిని పట్నం పంపి బాగా చదివించాలని ఆమె ఆశ, పట్టుదలాను.

కాని గోవిందయ్య భయం— ఎంత ప్రేమగా చూసినా, ఎంతవరకు చదివించినా పరాయి వాళ్ళ బిడ్డ పరాయి వాడే అవుతాడు కాని, కన్నబిడ్డ అవుతాడా తమ కష్ట సుఖాల్లో పాలు పంచుకోవడానికి. పైగా రెక్కలు రానంత వరకే కాని, రెక్కలు వస్తే స్వంత బిడ్డలే పరాయి వాళ్ళయి, తమ దారి తాము చూసుకుంటారు. అటువంటప్పుడు ఎవరి పిల్లడో తన పిల్లాడౌతాడా? తన భార్య పిచ్చి కాని' అని. అందుకే రాముడికి పుస్తకాలకు కావాలన్నా, ఫీజులు వగైరా కట్టాలన్నా "నాకు తెలియదు. ఆ తిప్పలేవో నువ్వే పడు. పెంచుకుంటున్నావుగా పెంపకం'' అంటూ వెటకారం చేసేవాడు. భర్త అవసరాలకు డబ్బు ఇవ్వకపోయినా, తనకి తన పుట్టింటి ఆస్తిగా లభించిన బంగారాన్ని అప్పుడప్పుడూ అమ్ముతూ, తాకట్టు పెడుతూ రాముడిని ఎలాగైతేనేం బి.ఎ. వరకూ చదివించ గలిగింది. రాముడు కాలేజీ లోకి వచ్చినప్పటి నుంచీ అప్పుడప్పుడు కన్న తండ్రి రాసేవాడు. [illegible] పెరిగిన కొడుకుని చూస్తుంటే అతనికి [illegible] కలిగేది. తన దగ్గరే ఉంటే [illegible] పాటికి తప్పకుండా తల్లిని [illegible] కన్నంటూ వెళ్ళేవాడు. అలా జరక్కుండా [illegible] బతికి లేని మాకో ప్రయోజకుడు [illegible] తప్పకుండా— అనుకుంటూ ఎంద కిచ్చినా వీళ్ళకి? ఆ బాధలేవో నేనే పడి పెంచితే రేపు వాడు తనుక [illegible] కష్టం కానుకలస్తే నాకే దక్కేది కదా అని [illegible].

[illegible] పోయాక రాముడి [illegible] తెచ్చి [illegible] చేసుకున్నాడు. ఆవిడ [illegible] దగ్గరతో [illegible] చేసుకున్నాడు [illegible] వాళ్ళ దగ్గరా [illegible] తీసుకు [illegible], ఆడ దెవరూ? తన కెలాగైనా [illegible] అప్పుడు. అప్పుడు ఎక్క డబ్బు [illegible] అంతే లేదు. ఈ ఆశతోనే ఆ ఇంటికి రావడం, రాముడికి బట్టలు కొనుక్కోమని లేదా పుస్తకాలకు ఖర్చు పెట్టుకోమని అప్పుడప్పుడు రూపాయలు ఇవ్వ బోవడం చేయసాగాడు.

అనంతమ్మ, అతను చూపించే అతి మానవమంతా విషమనే నమ్మింది. ఇన్ని ఒక [illegible] సామర్థ్యం ఎక్కడ [illegible] ఇనాం— [illegible]. కాని అలాగే ఎంత [illegible] మాత్రం [illegible]. అతను వస్తే 'ఒడుగో మా నాన్న, వాళ్ళు దగ్గర కూర్చుని కబుర్లు చెప్పు' అని ప్రోత్సహించేది. పైగా పెద్దవాడయ్యాక "మా ఇంటికే తీసుకెళతాను రాముడిని'' అనేవా డతను.

"వాడు వస్తే తీసుకెళ్ళు, అన్నయ్యగారూ'' అనే దామె నవ్వుతూ ఆమెకు తెలుసు— రాముడు తనని విడిచి పెట్టి ఎక్కడికీ వెళ్ళలేడని ఒక వేళ వెళ్ళినా ఉండలేడు, బెంగ పెట్టుకుని మర్నాడే తన దగ్గిరకి చేరుకుంటాడని, అందుకే అంత తేలిగ్గా అంగీకారం చూపిస్తోంది.

ఆవిడ ఎంత బతిమాలినా తండ్రి వెంట వెళ్ళేవాడు కాదు రాముడూ. 'నేను ఎక్కడికీ రాను' అని ఖచ్చితంగా చెప్పే వాడు.

"అక్కడ పెద్ద డాబా ఇల్లు ఉంది. ఇంటి ముందు తోటలాంటి ఖాళీ స్థలం ఉంది. నువ్వొస్తే ఆ స్థలంలో బంతాట ఆడుకోవచ్చు. మావాడు పూలమొక్కలు పెరుగు చేసుకో వచ్చు. ఇప్పటి సంపాద్య ఉంటుంది. పెరట్లో పళ్ళ చెట్లు కాలేదన్ని ఉన్నాయి. వాటి పళ్ళన్నీ నువ్వే తినవచ్చు'' అలా ఎన్నో రకాల ఆశలు చూపెట్టి, ఆ అబ్బాయిని వెంట తీసుకెళ్ళాలని ఎంతగానో ప్రయత్నించాడు కాని, అప్పటికీ ఒకటే సమాధానం — "నాకు ఇక్కడే ఎంతో బాగుంది'' అని.

ఇప్పుడు అన్నీ ముందు ముందు వాడే చవ దాకే, రాక ఎక్కడికి పోతాడు?— అని మనసుని ఓదార్చుకునే వాడు.

బి.ఎ. తో ఉన్న కుర్రాడు ఉన్నట్టుండి [illegible] బి. ఎ. పైనల్లో ఉన్నాడు.

"ఇక్కడతో ఆపేస్తావా? ఇంకా పై కి చదువుకుంటావా?'' అడిగాడు సొంత తండ్రి.

"ఇక చదువు చాలు. ఏదైనా ఉద్యోగం చూసుకుంటాను''. అన్నాడు రాముడు విన్రంగా.

"[illegible] — పిల్ల చదివించ లేనన్నారా?''

"[illegible] లేదు. [illegible] ఉద్యోగం [illegible] కదా?'' అన్నాడు రాముడు.

"ఎక్కడికీ [illegible] కూడా చదివితే మరిచి [illegible] ఉద్యోగం వస్తుంది కదా?'' [illegible] అలా అన్నా, అతని మనసులో ఉద్దేశం 'ఎంత ఎక్కువ చదివితే అంత ఎక్కువ కట్నం రాబట్టవచ్చు కదా' అన్నదే.

"ఎంత [illegible] రోజులో [illegible] వచ్చావు. [illegible] ఎందుకు? [illegible] కదా!"

"[illegible] నా [illegible] వచ్చా [illegible] ఎంతో [illegible] అన్నాడు [illegible]

"[illegible] నీ [illegible] కోసం [illegible] రామూ [illegible]

"[illegible] రామూ [illegible] అన్నాడు [illegible]

'[illegible] అమ్మా [illegible] అని [illegible]

"[illegible] ఎందుకు [illegible] రామూని [illegible]

"[illegible]" అన్నాడు [illegible]

"[illegible]?" రామూ [illegible] అడిగాడు [illegible].

"[illegible] నేనూ [illegible]." [illegible] రామూ [illegible]

[illegible] కోసం [illegible] రామూకి, [illegible] అని [illegible] చెప్పాడు. [illegible]

[illegible]

ప్రమాణం

ప్రమాణం చేసేటప్పుడు ఆ మాటల బరువును జాగ్రత్తగా తూచాలి. అవి తల మోయలేనంత బరువుగా వుంటాయి. మాట తప్పితే, ప్రమాణం తప్పితే ప్రమాదం తప్పదు.

—జవహర్‌బరీ

[illegible] వాడు రామూ. మనిలో చేసి పక్కనున్నా [illegible]. ఉన్నట్టుండి గోవిందయ్యకు [illegible] వచ్చింది. మనసున [illegible] పడిపోయాడు. ఎంత [illegible] కొడుకు అప్పుడా [illegible] చూడంగా ఉండేదో, [illegible] చేశాడు. [illegible] చేశాడు. [illegible] కొడుకు, [illegible] ప్రేమ, మమకారం [illegible] చేశాడు రామూ తన [illegible] తో "నేనా, [illegible]" రామూని చూస్తూంటే గోవిందయ్యకు వాత్సల్యం పొంగి పొరలేది. ఏ జన్మలోనో వీడు నా కొడుకే అయి ఉంటాడు, ఈ జన్మలో ఆ బుణం తీర్చుకుంటున్నాడు అని లోలోపల అనుకునే వాడు. [illegible] ఒక్క రోజైనా నిన్ను నా కొడుకులా చూడలేక పోయానురా — [illegible] అని లోలోపల పశ్చాత్తాపంతో కుంగి పోయే వాడు.

గోవిందయ్యకు తనింక ఎన్ని రోజులో బతకనని నమ్మకం ఏర్పడిపోయింది. రామూని దగ్గర కూర్చోబెట్టుకుని, "నేను పోయినా, మీ అమ్మని మాత్రం విడిచి పెట్టకు, రామూ. అది నిన్ను తన [illegible] చూసుకుంటున్నది. [illegible] అంటూ [illegible] అని చెప్పే వాడు.

"అమ్మని ఎందుకు విడిచిపెడతాను, నాన్నా! నా కంఠంలో ప్రాణం ఉన్నంత వరకూ అమ్మా, నేనూ కలిసే ఉంటాం." స్థిరంగా నొక్కి చెప్పాడు రామూ.

ఆ తర్వాత కొద్ది రోజులకే రామూ ఒడిలోనే చివరి శ్వాస విడిచాడు గోవిందయ్య. అతని కర్మకాండ యథావిధిగా జరిపించాడు రామూ, తల్లిని ఒక చెంత [illegible].

అనంతమ్మను పరామర్శించడానికి వచ్చాడు రామకోటయ్య. ఏవో [illegible] వోదార్పు మాటలు పల్కి, నెమ్మదిగా తను వచ్చిన విషయం బయట పెట్టాడు. "నేను రామూని తీసుకుపోతాను, చెల్లెమ్మా. మరి నీ మాట ఏమిటి? నిన్ను రమ్మని మరి నేను అనలేను. బావగారు పోయి ఇరవై రోజులైనా కాలేదు. ఈ ఇల్లు విడిచి పెట్టి నువ్వు మాత్రం ఎలా వస్తావు?"

ఆ మాటకి నిర్ఘాంతపోయి చూస్తుంది అనంతమ్మ. "నీ కొడుకు, నీ ఇష్టం, అన్నయ్యా. పెంచడం వరకే నా వంతు. ఏ గూటి చిలుక ఆ గూటికే చేరుకుంటుంది చివరకు. నేను మాత్రం ఎక్కడికీ రాను, రాలేను కూడాను" అంది.

ఆ మాటే చాలు రామకోటయ్యకు ఎంతో ధైర్యాన్నిచ్చింది. తన కొడుకుని తన దగ్గరకు తీసుకువెళ్ళిపోతున్నట్లుగా అక్కడ అందరికీ చెప్పాడు.

"నీ కొడుకుని నీవు తీసుకువెళ్ళడం ధర్మమే. దీనికి అభ్యంతరమేముంది" అని కొందరు సలహా పలికితే, మరి కొందరు "ఇన్నాళ్ళూ ఎక్కడున్న కొడుకు ఇప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చాడా? తీసుకువెళ్ళడం నీకు న్యాయంగా ఉందా? ఇన్నాళ్ళూ పెంచి పెద్ద చేసిన ఆ అభాగ్యరాలిని ఒంటరిగా విడిచి పెట్టిపోవడం మంచిది కాదు" అని దుయ్యబట్టారు. కొందరైతే అనంతమ్మ దగ్గర కొచ్చి "ఏమిటిది? ఆ రామకోటయ్య తెలివి— [illegible] దాటి ప్రయోజకుడైన కొడుకుని తీసుకు పోతాడట... ఎలా తీసుకెళతాడో నేను చూస్తాను. అందుకు నీవు ఒప్పుకోకు. [illegible] అంటే ఎంత [illegible], ప్రేమ పంచి పెంచితే అంత [illegible]. ఇంతవరకూ అయిన ఖర్చులు [illegible] కొడుకుని తీసుకెళ్ళమను" అని సలహా ఇచ్చారు. [illegible] ఎన్ని బోధించినా ఒకటే మాట అంటూంది— "రామూ ఇష్టం. వాడికి వెళ్ళాలని ఉంటే వెళ్ళిపోతాడు. నేను ఆపినా ఆగడు. ఎవరి కెవరికి బుణమో అంత వరకే మన చేతిలో పెరుగుతారు. ఆ బుణం తీరిపోతే బలవంతాన ఆపినా ఆగరెవరూను."

పైకి మాటగా అలా అన్నా, పెంచిన ప్రేమ, మమకారాల బంధాన్నిమాత్రం తెంచుకోలేక పోతున్నది. ఎక్కడ పుట్టినా [illegible] పెరిగినా వాడికి తేడా లేదా? [illegible] అంతరంగం.

రామకోటయ్య చిటికె పయనాన్ని తేల్చి, ఆ రోజే తన ప్రయాణమని చెప్పాడు అనంతమ్మతో. "రామూ కూడా వస్తున్నాడా?" అని అడగలేక అడిగింది. అలా అడుగుతుంటే ఉద్వేగంతో గొంతు వణికింది చిన్నగా. కడుపు లోంచి దుఃఖం పొంగుకు వస్తుంటే అతి కష్టంగా ఆపుకుంది. "ఎందుకు రాడూ? నేను వచ్చిందివాడి కోసమే కదా" అన్నాడు రామకోటయ్య.

"ఈపూట" అన్నది "భోజనం చేశాక వెళుదురుగానిలే. పెండలాడే వండేస్తాను." ఆఖరి రోజు తన చేతితోనే రామూకి అన్నం పెట్టాలనే ఆశ—మమకారం.

"ఇన్నాళ్ళూ పెట్టావు కదమ్మా. ఇకా నీ శ్రమ ఎందుకు? అందరం భోజనాల [illegible] అక్కడకు చేరుకుంటాము కదా."

'రామూని మళ్ళీ ఎప్పటికి చూస్తానో! ఈ చేతితో వాడికి అన్నం పెట్టగలనో లేదో, అసలు వాడిని చూస్తానో, చూడనో! ఈ ఇల్లు [illegible] ఉండి [illegible], అన్నదమ్మా.' అతను [illegible] మనస్సు ఆగకుండా పొంగుకొస్తోంది. రామూకి ఏ కూర ఇష్టమో అన్నీ చక చక చేయసాగింది. అలా చేస్తూనే రామూ [illegible] తలుస్తూ, [illegible] కుంటూ బరువుగా ఉంది.

"ఒరే, రామూ, లేవరా. ఎనిమిది అయింది" అని రామకోటయ్య కేక పెడగా పెడగా బద్ధకంగా ఆవలిస్తూ లేచి కూర్చున్నాడు రామూ. [illegible] చూసి 'అమ్మా' అని కంగారు పడుతూ కాలకృత్యాలు తీర్చుకున్నాడు.

కాఫీ కోసం వస్తే వంటగదిలోకి జీడిపప్పు ఎక్కువగా వేసి నేతితో వండిన ఉప్మా అతని ముందు పెట్టింది అనంతమ్మ.

రామూకి ఉప్మాలో ఎక్కువ జీడిపప్పు వేసి చేస్తే చాలా ఇష్టం. అనంతమ్మ తరచూ అలా చేసి పెట్టేది. ఈ రోజు ఆఖరి రోజు అనే భావంతో ఇంట్లో ఉన్న జీడిపప్పు అంతా వేసి, కొద్దిగా గోధుమరవ్వ వేసి చేసింది. ఒకవేళ జీడిపప్పు మిగిల్చినా అదలా పురుగులు పట్టి పాడై పోవడం తప్పించి ఎవరికి ఉపయోగం అవుతుంది? అది ఇష్టంగా తినే వ్యక్తి [illegible] ఉండడు కదా, ఇదీ ఆమె అభిప్రాయం.

"జీడిపప్పు అంతా [illegible] వేసేశావేమిటమ్మా!" ఉప్మా [illegible] చేతితో

ఆంధ్రప్రభ సచిత్ర వారపత్రిక

104 పేజీలు 17-8-77 వెల: 1-50

ఆంధ్రప్రభ సచిత్ర వారపత్రిక 17-8-77 వ తేదీ గల సంచిక జన్మదిన ప్రత్యేక సంచికగా వెలువడుతుంది. ఇందులో మామూలు శీర్షికలతో పాటు అనేక కొత్త శీర్షికలూ, గేయాలూ చిత్రాలతో రంగుల హరివిల్లులా మీకు కనువిందు చేస్తుంది

బాపూ ప్రత్యేకంగా చిత్రించిన త్రివర్ణ ముఖ చిత్రం ఒక ప్రత్యేక ఆకర్షణ.

—ఎడిటర్

తీసుకుంటూ అన్నాడు.

విన్నా వినిపించుకోనట్టే మౌనంగా ఉండిపోయింది అనంతమ్మ. నోరు విప్పితే ముందు వచ్చేది మాట కాదు; కోపంతో, దుఃఖంతో గుండెల్లో గూడు కట్టుకున్న ఆవేదనంతా బయటికి ఉరికి వస్తేలా ఉంది. ఇన్నాళ్ళూ పెంచి ఆఖరి క్షణాల్లో పిడి మాసుని ఎలా కొప్పించవలెనా—ఆ దిగులు, దుఃఖం నేనే అనుభవిస్తానని పిడిని మాత్రం ఆనందంగానే పొ... ...ని క్షణాలు కా క్షణం అని మనసుని ఓదార్చుకుంటూ, దుఃఖాన్ని కొం... ...కపని దిగమింగుతున్నది. అందుకే రోజులా "ఎలా ఉందిరా ఉప్మా? బాగా కుదిరిందా? ఉప్పు సరిపోయిందా? ఇంకొ... ...మరికాస్త వేయనా?" అని అడగకుండా మౌనం దాల్చింది.

అనంతమ్మ నోరు విప్పి అనకపోయినా, రాము ఆ ఉప్మాని చాలా మెచ్చుకున్నాడు "ఈ రోజు చాలా బాగా కుదిరిందమ్మా ఉప్మా" అని మెచ్చుకున్నాడు. మరి కాస్త పెట్టమని అడిగి మరీ తిన్నాడు.

"ఈ రోజు ఏమిటి విశేషం? నా కిష్టమైన పప్పు చారు, బంగాళాదుంపల వేపుడు, ... పచ్చడి ఓహో! బ్రహ్మాండంగా ఉంటుంది ఈ రోజు భోజనం అయితే నా కిప్పుడే ఆకలి వేసేలా ఉంది" అని ఆత్రంగా నవ్వాడు.

"ఏదో ఆలస్యం, వంట అయిపో వచ్చింది" గంభీరంగాచూస్తూ అంది ఆమె.

"అబ్బ, ఊరికే అన్నాను. అప్పుడే భోజనం ఏమిటి" అంటూ లేచి తన గదిలోకి వెళ్ళిపోయాడు. అతను బట్ట వేసుకుని, తల దువ్వుకుని టిఫిన్ తయారవ్వడానికి ఒకగంట పట్టింది. ఈ లోపుగా రామకోటయ్య అన్నం తి... ...ప్రేవ్ మని తేనుస్తూ వంటగది లోంచి బయటకొచ్చాడు.

"మన్నుకూడా భోజనం చేయరా, అబ్బాయ్. చారు బ్రహ్మాండంగా ఉంది మరి" అని నవ్వాడు సంతోషంగా.

"వారే నేమిటి అమ్మ ఏం చేసినా బ్రహ్మాండంగానే ఉంటుంది నా మట్టుకు." చెప్పుల్లో కాళ్ళు దూరుస్తూ అన్నాడు రాము.

"భోజనం చేయకుండా ఎక్కడికో బయలుదేరావు? మళ్ళీ వర్షం వస్తే మంచిది కాదు."

"ఇప్పుడేం భోజనం? వచ్చాక తింటాను" రాము వెళ్ళ మధ్యకు వచ్చాడు.

"అవతల ప్రయాణం పెట్టుకుని ఎక్కడికి బయలుదేరావు?"

"నేను ప్రయాణం పెట్టుకున్నానా? ఎక్కడికి?" ఏమీ ఎరుగనట్టు అడిగాడు రాము.

"అదేమిటిరా, అబ్బాయ్—ఈ రోజు సాయంత్రం ప్రయాణమని నిన్నే చెప్పాను కదా—అప్పుడే మరిచిపోయావా?" విసుగ్గా చూశాడు రామకోటయ్య.

"చెప్పటం వరకే ... తరవాత చేయబోయేది నా ఇష్టం మీద జరగబోయేది. మీరు మీ ఇంటికి వెళ్ళిపోవచ్చు. ఇప్పుడే కాదు, మరెప్పుడూ నేను మీ ఇంటికి వచ్చి మీ పంచన ఆశ్రయిస్తానని మాత్రం కలలోకూడా అనుకోకండి. నన్ను చిన్నప్పుడే ఆ రోజు పసిగుడ్డుగా ఉన్నప్పుడు వదిలివేశారో ఆ నాడే మీకూ నాకూ మధ్య ఉన్న సంబంధం తెగిపోయింది పూర్తిగా. నన్ను పెంచారా? నాకు రోగం వచ్చి బాధ పడితే నాతో కలిసి మీరూ బాధ పడ్డారా? నేను జబ్బు పడితే తిండీ, నిద్రా మానుకుని రాత్రి, పగలు అనకుండా నా మంచం దగ్గర కూర్చుని దిగులు పడ్డారా? నేను నవ్వితే నాతో కలిసి నా ఆనందంలో పాలు పంచుకున్నారా? నా చదువు కోసం, నా సౌఖ్యం కోసం మీరేమన్నా బంగారం తెగనమ్మారా? కాని ఈ రోజు తండ్రి నని చెప్పుకుంటూ లేని ఆప్యాయత నటిస్తూ నన్ను తీసుకు పోవడానికి నిజ విసురుతున్నారు. కాని "అమ్మా" అని పిలిచినప్పుడు ఈ అమ్మే నన్ను ఎత్తుకుని బదార్చింది. ఈ అమ్మని చూసే ఈ రోజుల్లోనూ బాధ కలిగినా, సంతోషం కలిగినా ఈ అమ్మ ఒడిలోనే పెరిగాను. నాకు బుద్ధి కలిగినప్పుడు ఈ అమ్మే నా అమ్మ అనుకుని, ఇంత మంచి అమ్మను అమ్మగా ప్రసాదించినందుకు ఆ భగవంతుని మనస్ఫూర్తిగా మెచ్చుకున్నాను. ఎన్ని జన్మలైనా ఈ అమ్మే నాకు అమ్మగా మళ్ళీ మళ్ళీ రావాలని కోరుకున్నాను. అటువంటి అమ్మ ఆదరణను దూరం చేసుకుని ఏ కొడుకైనా ఉండగలడా? నాకు మాత్రం బలికి అటువంటి ... విధించవద్దు

మీకు ఇద్దరు పిల్లలున్నారు. కాని ఈ అమ్మ కెవ రున్నారు నేను తప్ప? నేను బతికినంత కాలమూ ఈ అమ్మ దగ్గరే ఉంటాను. కన్ను మూసినా ఈ అమ్మ ఒడిలోనే కన్ను మూస్తాను. అంతేకాని, నన్ను ... నిర్లక్ష్యంగా పారేసిన స్వార్థపరుల దగ్గరకు మాత్రం ప్రాణం ఉండగా వెళ్ళను. రామకోటయ్యగారూ, ఇక మీరు వెళ్ళవచ్చు. జీవితంలో మరెప్పుడూ నన్ను తీసుకెళ్ళే ప్రయత్నం మాత్రం చేయవద్దని వేడుకుంటున్నాను" అన్నాడు రాము, గుక్క తిప్పుకోకుండా ఏకబిగిని.

రామకోటయ్య ... గతుక్కుమని దిగ్భ్రాంతిగా చూడటమే గాదు రాము వైపు. అతన్ని చి మాత్రం లక్ష్యం చేయకుండా అనంతమ్మ వైపు చూస్తూ "నేను ఒకగంటలో వస్తానమ్మా" అని సైకిలెక్కి వెళ్ళిపోయాడు రాము.

రాము తన తండ్రితో వెళ్ళనన్నాడు. అంతే చాలు. అనంతమ్మ కడుపు నిండిపోయింది. పిచ్చి సన్యాసిని విప్పి తిట్టుకున్నానో నిశ్చయం లేదని—అనుకుంది. దిగులు పోయి ఆనందం నిండిపోగా. కన్న పిల్ల ఆకలి వేసి కాసేపు అని క్లిష్ట ఆశగా చూడసాగింది.

పిచ్చిముండా, ఆకలివేస్తున్నదా? రాము కూడా రానియ్యి ముగ్గురం తిందాం— అంది దాని వెన్ను నిమురుతూ. ... మాట అర్థమైన దాని లాగానే కళ్ళు వాల్చి, తన అంగీకారాన్ని తెలిపి వెళ్ళి తన చోటులో పడుకుంది.

రాముకి ముందే ... చూసి ... చేయాలి. ఈ పిల్ల కడుపుని పాలుగు కాయటం కాదే వాళ్ళందరి సంరక్షణ తనే చేయగా ... ఎన్ని ఎన్నాటికి చేయగలనో?" ... మూసినా ... ఆగావంతో మురిసి ... అనంతమ్మ, చిన్నబుచ్చి ... రామకోటయ్య ఆ గుమ్మం దాటి పోవడం గమనించలేదు. ఆమె మనో నేత్రం ముందు అప్పుడే ... కోడలితో, కొమ్మల నిండా పూలు ... నిండిన ... ఒక పెద్ద ... జరుగుతున్నది. ఆ చెట్టు ... కాదు—... సంసారం ఆగా ఎన్నాటికి ... అన్నారు ఆమె కాళ్ళు ...